

Roszkowski, Wojciech

Uzupełnienie do "Listy największych właścicieli ziemskich w Polsce w 1922 r."

Przegląd Historyczny 78/3, 613-614

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

L I S T Y D O R E D A K C J I

UZUPEŁNIENIE DO „LISTY NAJWIĘKSZYCH WŁAŚCICIELI ZIEMSKICH W POLSCE W 1922 R.”

W związku z listem p.doc. Ireny Rychlikowej (PH t. LXXVII, 1986, z 4) dotyczącym mojej listy największych właścicieli ziemskich w Polsce w 1922 r. (PH t. LXXIV, 1983, z. 2) poczułem się zdopingowany nie tylko do odpowiedzi na jej uwagi, ale w ogóle do zgłoszenia swojego rodzaju erraty do tego wykazu. Sporządzenie listy zajęło mi sporo czasu i choć zdawałem obie sprawę z jej niedoskonałości, zdecydowałem się ją opublikować licząc na ewentualne uwagi i możliwość sprostowań. Poza komentarzem p. Rychlikowej otrzymałem dwa dłuższe listy: od p. Juliusza Ostrowskiego z Krakowa i od p. Juliusza Komornickiego z Warszawy, nie licząc drobnych uzupełnień od innych osób. Wszystkim moim krytykom dziękuję i przechodzę do omówienia poprawek.

Problem zasadniczy polega na tym, że poza paroma ewidentnymi moimi błędami istnieje dość ograniczona możliwość weryfikacji niektórych sprostowań. W swojej pracy opierałem się na danych opublikowanych w księgach adresowych (dotyczy to zarówno nazwisk właścicieli, jak i powierzchni dóbr), toteż niektóre zgłoszone poprawki przyjmuję czasem ufając w znajomość rzeczy moich korespondentów, czasem zaś wolę pozostać przy swoim.

Spośród uwag zgłoszonych przez p. Ostrowskiego uwzględnić przede wszystkim trzeba parę majątków w ogóle przeze mnie nie wymienionych: dobra żywieckie arcyks. Karola Stefana Habsburga (według danych w AAN liczyły one na początku lat dwudziestych 53260 ha — poz. 7), Perzów i Rybin Karola ks. Biron von Curland (11470 ha — poz. 73), Łomnicę k. Nowego Tomyśla Marii Schoepke (4490 ha — poz. 308), Oleśnicę pow. Chodzież Rochusa von Lüttwitz (3750 ha — poz. 368) oraz Kuźnicę Sośnieńską Agnes von Diergardt (7450 ha — poz. 153). Ponadto poz. 21 należy zmniejszyć do 26780 ha (Juliusz Tarnowski miał tylko Końskie), usunąć poz. 26 (Marian Krzysztofowicz posiadał Jasienów Dolny, ale jego powierzchnia była znacznie mniejsza; prawdopodobnie w księdze adresowej błędnie dopisano jedno zero), skreślić poz. 64, zawartą w poz. 24, od poz. 63 (August Potocki) odjąć 5280 ha dóbr Maluszyn, które w 1922 r. należały jeszcze do byłego członka Rady Regencyjnej Józefa Ostrowskiego (w ten sposób August Potocki znajdzie się na poz. 150, a Józef Ostrowski — na poz. 254), skreślić poz. 151, rozdzielić poz. 116 na Lesko Augusta Krasickiego (6900 ha — poz. 182) oraz Worokomle Ignacego Krasickiego (z 2760 ha znajdzie się on poza listą), zmniejszyć poz. 197 (Zygmunt Kurnatowski posiadał tylko Gościeszyn i Dąbrowę, z 4490 ha znajdzie się na poz. 306), skreślić poz. 270 (dwa majątki połączone niestety w jednym ręku), skreślić poz. 229 (dwaj właściciele tego samego imienia i nazwiska, obaj znajdują się poza listą), skreślić poz. 246 (jak wyżej — dwaj Adamowie ks. Sapieha), skreślić poz. 301 (dwaj Janowie Żółtowscy, Jan Żółtowski z Czacza znajdzie się na poz. 354 z 3990 ha), skreślić poz. 305, 325, 350, 372, 375 i 422; zamiast poz. 257 powinna się znaleźć jako właścicielka Maria z Dembińskich Mycielska (5300 ha dóbr Borynicze i Nienadowa znajdzie się w wersji poprawionej na poz. 253), w związku z czym należy też skreślić poz. 370.

Do tych zmian dodałbym jeszcze następujące autokorekty. Właściciel Nalibok (poz. 15) nazywał się Włodzimierz Falz-Fein. Aleksander Drucki-Lubecki (poz. 87) posiadał według danych z AAN, 6550 ha, a nie, jak podano, 10850 ha, wobec czego znalazłby się na poz. 195. W związku z usunięciem szeregu pozycji, należy na poz. 497 wprowadzić Dymitra Andrault (Derażne pow. Kostopol — 2860 ha), a na trzy następne miejsca: Michaiła Jarogina (Radzież pow. Brześć — 2860 ha), Aleksego Krasickiego (Plzew Wielki

pow. Lida — 2860 ha) i Mikołaja Mawrosa (Olżew Mały pow. Lida — 2860 ha). Z powyższymi zmianami listę opublikowałem jako załącznik do pracy „Gospodarcza rola większej prywatnej własności ziemskiej w Polsce 1918—1939” (Wydawnictwo SGPiS, Warszawa 1986, s. 357—376). Tymczasem już w trakcie druku otrzymałem dalsze poprawki, które trzeba także uwzględnić. P. Rychlikowa słusznie zauważyła, że powierzchnia niektórych ordynacji została na mojej liście zawyżona. Otóż istotnie, „Encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego” podaje obszar jednych ordynacji w hektarach, innych zaś — w morgach, co spowodowało błędne podanie powierzchni w poz. 49 (jest 15000 ha, winno być: 8400 ha), poz. 48 (jest: 15140 ha, winno być: 8480 ha), poz. 7 (Alfred Potocki miał zatem ogółem nie 50650 ha, lecz 35400 ha), poz. 58 (winno być: 7650 ha), poz. 125 (winno być: 4810 ha), poz. 59 (Agenor Gołuchowski miał więc ogółem nie 13310 ha, lecz 9530 ha), wprowadzić trzeba omyłkowo pominiętą ordynację Chorostków (6920 ha — poz. 181) Stanisława Siemieńskiego-Lewickiego; ordynacja Borynicze liczyła nie 3820 ha, lecz 2140 ha, a więc Maria z Dembińskich Mycielska winna się znaleźć na poz. 385 z 3620 ha, ponieważ ordynacja Nizbork miała tylko 2320 ha, Rudolf Baworowski winien się znaleźć na poz. 219 z 6030 ha, a Tadeusz Czarkowski-Golejewski — zamiast na poz. 233 z 5750 ha — na poz. 443, gdyż ordynacja Wysuczka liczyła tylko 3220 ha. Poturzyca wraz z Zarzeczem liczyła 12220 ha, a więc Włodzimierz (nie Tadeusz) Dzieduszycki winien się znaleźć na poz. 69, a nie 31. Wreszcie Adam Czartoryski winien się znaleźć na poz. 55, ponieważ posiadał łącznie 14470 ha (ordynacja sieniawska liczyła 10730 ha, a nie 19160 ha). Natomiast wątpliwości p. Rychlikowej co do innych źródeł chciałbym rozwiać. Wszystkie wykorzystane przeze mnie księgi adresowe podawały obszar majątków w hektarach. Jeszcze raz to sprawdziłem.

W grudniu 1986 r. otrzymałem ponadto poprawki od p. Komornickiego. Upominał się on o dobra leśne Nisko braci Franke podając, że liczyły one 30000 ha. W księdze adresowej z 1926 r. znalazłem, że miały one 13200 ha; jeżeli rację ma mój korespondent, to należałoby braci Franke umieścić na poz. 19, z tym, że lista zawiera nazwiska pojedynczych osób; w przypadku współwłasności ilość hektarów dzieliłem przez liczbę osób (por. poz. 166 i 167 oraz 279 i 280). P. Komornicki podaje też, że majątek Tuszów pow. Mielec i Kolbuszowa (10000 ha) posiadała Albina z Goetz-Okocimskich Włodkowa, którą trzeba by wprowadzić na poz. 100. Słusznie zauważa także, iż ordynacja poturzycka i zarzecka (razem 12220 ha) należała do Włodzimierza Dzieduszyckiego oraz prostuje dalsze parę nazw i nazwisk (winno być: Skowierzyn, a nie Skowieszyn — poz. 91, Skąpe, a nie Skąpe — poz. 211, Ike-Duninowski, a nie Dunikowski oraz pow. Gostynin, a nie Garwolin — poz. 212, Podhajczyki, a nie Podhajczyk — poz. 392, a także Komorowski, a nie Komarowski — poz. 494). Ponadto, podobnie jak p. Ostrowski, zauważył, że zbyttno szafowałem tytułami, które nie wszystkim przez mnie wymienionym osobom przysługiwały.

Zgadzam się również z opinią p. Rychlikowej, że z listy należy korzystać ostrożnie, gdyż nawet gdyby mi się udało uniknąć wszystkich błędów w liczeniu setek pozycji oraz w przyporządkowywaniu poszczególnych majątków do ich właścicieli, to przecież opierałem się na źródłach, które nie były często zbyt dokładne i zawierały sporo różnic w danych dotyczących tych samych dóbr. Mimo to myślę, że takie zestawienie może się przydać historykom, a żywy odzew moich krytyków, których wnikliwe uwagi pozwoliły przybliżyć listę do nieosiągalnej doskonałości, wydaje mi się tego potwierdzeniem.

Wojciech Roszkowski